

Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Εισαγωγή

Οι αντιλήψεις ως προς την έκταση, τον τρόπο και τη λογική αξιοποίησης των υπολογιστών στον τομέα της γλωσσικής αγωγής έχουν μεταβληθεί αρκετά συχνά στη σύντομη ιστορία του επιστημονικού κλάδου. Ήδη από τη δεκαετία του '70 (κυρίως στην Αμερική) χρονολογούνται οι προσπάθειες αξιοποίησής τους με σαφή επιμονή στην αναζήτηση ενός ιδανικού ευφυδούς εργαλείου, που θα μπορούσε να συμβάλει σημαντικά στη βελτίωση της ποιότητας γλωσσικής διδασκαλίας, σύμφωνα με την τότε αντίληψη όπου δινόταν έμφαση στη διδασκαλία θεμάτων μικροδομής.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 κι έπειτα, κυρίως στις ΗΠΑ, οι επιπτώσεις των ραγδαίων επιστημονικών εξελίξεων στο χώρο της γλωσσολογίας, της κοινωνιολογίας και της ψυχολογίας ανέδειξαν τη σημασία της κοινωνικής διάστασης της γλώσσας. Αναθεωρήθηκε ο παραδοσιακός τρόπος διδασκαλίας και αναπτύχθηκε ο προβληματισμός για τη λειτουργική και κριτική διάσταση της γλώσσας. Η αντίληψη αυτή παράλληλα με την κοινωνική πρακτική επέβαλε τη χρήση των Νέων Τεχνολογιών στη διεκπεραίωση γλωσσικών κυρίως δραστηριοτήτων και αναθεώρησε την οπτική του ηλεκτρονικού υπολογιστή ως μέσου εργασίας πλέον και όχι ως διδάσκοντος.

Οι επιστημονικές έρευνες και αναζητήσεις τέλος λαμβάνοντας υπόψη την πολιτική, οικονομική και ιδεολογική διάσταση της προέλευσης και προώθησης των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας, σε συνδυασμό με την ανάδειξη του παιδαγωγικού και πολιτισμικού τους χαρακτήρα, συνέβαλαν στη διαμόρφωση της αντίληψης του υπολογιστή ως μέσου που μπορεί να συμβάλει σημαντικά στη μεταβολή του επικοινωνιακού τοπίου.

Παλαιότερη συμπεριφοριστική λογική

Κατά το παραδοσιακό μοντέλο χρήσης του υπολογιστή στη γλωσσική διδασκαλία (που ταυτίζεται με τη δομιστική πτυχή της γλωσσικής διδακτικής) παγιώθηκε διεθνώς και μια παράδοση για τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας που χαρακτηριζόταν από μια δασκαλοκεντρική αντίληψη. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, δινόταν σημασία στη διδασκαλία της μορφής της γλώσσας, αγνοώντας τη λειτουργική διαφοροποίησή της. Η διδασκαλία αποσκοπούσε στο να κατακτήσουν οι μαθητές τη μορφοσυντακτική δομή. Μεθοδολογικά, προσανατολιζόταν σε προτασιακές, τυποκρατικές ασκήσεις για τη συναγωγή των κανόνων της γραμματικής και της ορθογραφίας από τους μαθητές. Ο εκπαιδευτικός ήταν η αδιαμφισβήτητη πηγή της γνώσης και ο ρυθμιστής της διδακτικής και μαθησιακής διαδικασίας, ενώ παράλληλα ο μαθητής ήταν ο παθητικός δέκτης των προσφερόμενων γνώσεων.

Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης και με την αντίληψη ότι οι Νέες Τεχνολογίες μπορούν να συμβάλουν τα μέγιστα στην εκπαιδευτική διαδικασία, αναζητήθηκαν τρόποι εφαρμογής τους, προκειμένου να γίνει αποτελεσματικότερη.

Αρχικά, ο ενθουσιασμός για τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές ως εκπαιδευτικά εργαλεία υπήρξε μεγάλος. Δημιουργήθηκε η ελπίδα πως όχι μόνο θα βοηθούσαν στην αξιολόγηση και βαθμολόγηση των γραπτών των μαθητών, αλλά επιπλέον θα μπορούσαν να παράσχουν αποτελεσματικούς τρόπους διδασκαλίας της γραμματικής και θα βοηθούσαν να εντοπιστούν υφολογικά προβλήματα, να ελεγχθεί η ορθογραφία, να διδαχθεί ο σωστός συνδυασμός των προτάσεων και τέλος να βοηθηθούν οι μαθητές στη βελτίωση της ποιότητας του γραπτού του λόγου. Παράλληλα, υπήρχε και η προσδοκία ότι οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές μπορούν να συντελέσουν στην επίλυση ευρύτερων κοινωνικών προβλημάτων, όπως τα φαινόμενα αναλφαβητισμού, της φτώχειας και της έλλειψης ίσων ευκαιριών.

Έτσι, με τη θεώρηση του υπολογιστή ως 'δασκάλου' η ύλη παρέχεται στον μαθητή σε μικρές ενότητες, ενισχύεται με έπαινο η επιτυχία, ενώ στην πε-

ρίπτωση της αποτυχίας παρέχεται η κατάλληλη ανατροφοδότηση, ώστε ο μαθητής να οδηγηθεί στην κατανόηση του προβλήματος και στην ορθή απάντηση. Επιπρόσθετα, είναι εφικτή η αξιολόγηση του ασκούμενου και η πληροφόρηση του φυσικού δασκάλου για την πορεία του.

Στο πλαίσιο αυτής της λειτουργίας, ο υπολογιστής αποτελεί ένα επιπλέον μέσο για την καλύτερη αφομοίωση της ύλης και τη διευκόλυνση του διδάσκοντος. Με την προσφορά της αλληλεπίδρασης των Νέων Τεχνολογιών παρέχεται η δυνατότητα αυτονομίας στη μάθηση, η παραστατικότητα στην παρουσίαση και ποικιλία στον τρόπο μετάδοσης της ύλης.

Οι επιστημονικές αναζητήσεις στον οικείο επιστημονικό κλάδο που προκαλούνται από τις ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές, οδήγησαν εδώ και είκοσι πέντε χρόνια, στην εγκατάλειψη αυτής της αντίληψης από την επιστημονική κοινότητα. *Στα σημερινά γλωσσικά προγράμματα σπουδών το κέντρο βάρους μετατίθεται στην καλλιέργεια της λειτουργικής και κριτικής χρήσης της γλώσσας, μονάδα λόγου θεωρείται το επικοινωνιακά παισιωμένο κείμενο, ενώ η διδασκαλία της δομής δεν αποσυνδέεται από τη συμβολή της στην κατασκευή του νοήματος¹.*

Επικοινωνιακή Προσέγγιση

Η επικρατούσα αντίληψη του δομιστικού μοντέλου για τη γλώσσα αναθεωρήθηκε, λόγω των εξελίξεων στη γλωσσολογία και των ερευνών στους χώρους της κοινωνιογλωσσολογίας, της πραγματολογίας, της εθνογραφίας, της επικοινωνίας, της ανάλυσης συνεχούς λόγου και της κειμενικής γλωσσολογίας. Η αναθεώρηση αυτή βοήθησε στη διαμόρφωση της νέας αντίληψης για τη γλώσσα στην εκπαίδευση.

Αμφισβητήθηκε ο παραδοσιακός τρόπος διδασκαλίας θεωρητικά αλλά και πρακτικά· θεωρητικά, ως προς την αντιστοιχία του με τη γλωσσική πραγμα-

---

¹ Χαραλαμπίδης και Χατζησαββίδης, 1997, στο Κουτσογιάνης Δ., «Ελληνική γλώσσα και πληροφορική τεχνολογία: πρόταση για διαμόρφωση εκπαιδευτικής πολιτικής», *Παιδαγωγική Επιθεώρηση* 34/2002, Ατραπός.

τικότητα, ενώ πρακτικά ως προς την αποτελεσματικότητα της διδακτικής πρακτικής. Η απόκτηση των μεταδιδόμενων γνώσεων για τη γλώσσα από τους μαθητές απαιτούσε επίπονη προσπάθεια και συχνά ανιαρή. Οι γνώσεις είχαν εφήμερο χαρακτήρα, ενώ δεν αξιοποιούνταν χρηστικά.

Σ' αυτό το πλαίσιο, αναπτύχθηκε από την επιστημονική κοινότητα έντονος προβληματισμός για τη διδασκαλία της γλώσσας που αφορούσε τόσο το περιεχόμενο (τι θα διδαχθεί), όσο και τη διδακτική μεθοδολογία (πώς θα διδαχθεί). Έτσι, βασική επιδίωξη ήταν αφενός ο καθορισμός κριτηρίων και η ύπαρξη τεκμηρίωσης των επιλογών ως προς το περιεχόμενο και αφετέρου η αναζήτηση και εφαρμογή τρόπων και μέσων ως προς τη διδακτική πρακτική για την αποτελεσματικότερη απόκτηση των καθορισμένων γνώσεων και δεξιοτήτων.

Στον προβληματισμό αυτό, σημαντική υπήρξε η συμβολή του D. Hymes (1972), ο οποίος ανέπτυξε την έννοια της επικοινωνιακής ικανότητας και τόνισε ότι η προσαρμογή της χρήσης της γλώσσας στο εκάστοτε επικοινωνιακό πλαίσιο για την αποτελεσματική γλωσσική επικοινωνία είναι σημαντικότερη από τη γραμματική ορθότητα. Υποστήριξε ότι πρέπει να δοθεί έμφαση στη χρήση της γλώσσας και όχι στη σπουδή της γλωσσικής δομής.

Ο M.A.K. Halliday (1978) ισχυρίζεται ότι γλώσσα και κοινωνία είναι αδιαχώριστες έννοιες. *«Κανένα από αυτά δεν υπάρχει χωρίς το άλλο: δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνικό άτομο χωρίς γλώσσα ούτε γλώσσα χωρίς κοινωνικό άτομο»* (σ. 12). Πιστεύει ότι δουλειά του σχολείου είναι να διευρύνει το λειτουργικό δυναμικό της γλώσσας των μαθητών/τριών, πράγμα που σημαίνει ότι οι μαθητές/τριες πρέπει να αποκτήσουν την ικανότητα να ελέγχουν τις ποικίλες, λειτουργικά διαφοροποιημένες, μορφές γλώσσας που χρησιμοποιούνται στην κοινωνία (σ. 28).

Στο ίδιο ρεύμα σκέψης η R. Legrand-Gelber 1980, 453-54 τονίζει ότι *«αυτό που προέχει είναι αυτός/ή που μιλάει να κατέχει έναν ικανοποιητικό αριθμό γλωσσικών επιπέδων ύφους, για να ανταποκρίνεται καλύτερα στις ποικίλες συνθήκες γλωσσικής επικοινωνίας.[...] Η καλή χρήση της γλώσσας δεν μπορεί σε τελευταία ανάλυση να αναζητείται*

αλλού παρά μόνο στην ευελιξία προσαρμογής του κώδικα στην ποικιλία των κοινωνικών σχέσεων και επομένως στην κυμαινόμενη και διαφοροποιημένη χρήση της γλώσσας»².

Δεν ήταν δύσκολο να διαμορφωθεί μια νέα αντίληψη για τη γλώσσα και τη διδασκαλία της μέσα σ' ένα τέτοιο θεωρητικό κλίμα. Δόθηκε έτσι έμφαση στη λειτουργική και επικοινωνιακή διάσταση της γλώσσας. Σκοπός της γλωσσικής διδασκαλίας είναι πλέον να καταστήσει τους μαθητές ικανούς να χρησιμοποιούν τη γλώσσα κατάλληλα για κάθε περίπτωση και να αναπτύξουν κριτική συνείδηση των χρήσεων και των λειτουργιών της. Η νέα αυτή αντίληψη έγινε γνωστή ως «επικοινωνιακή προσέγγιση».

Επιδίωξη της επικοινωνιακής προσέγγισης είναι η ανάπτυξη της επικοινωνιακής ικανότητας, μέρος της οποίας είναι η γλωσσική ικανότητα. Γι' αυτό και ασχολείται με τεχνικές διδασκαλίας που βοηθούν στην ανάπτυξη επικοινωνιακών στρατηγικών και δεξιοτήτων και όχι με τη μετάδοση γνώσεων για τη γλώσσα. Η διδασκαλία γραπτών και προφορικών κειμένων βρίσκεται στο επίκεντρο και επιδιώκεται η εξοικείωση με τη λειτουργική-επικοινωνιακή διαφοροποίηση της γλώσσας. Η μάθηση θεωρείται διαδικασία, στην οποία απαιτείται η εμπλοκή των μαθητών σε δραστηριότητες στις οποίες θα χρησιμοποιούν τη γλώσσα όπως στην πραγματική επικοινωνία. Έτσι, διαφοροποιείται η οργάνωση και λειτουργία της τάξης και ενθαρρύνεται η αυθόρμητη και ελεύθερη επικοινωνία των μαθητών με τον εκπαιδευτικό. Τέλος, γίνεται αποδεκτή κάθε μαθησιακή δραστηριότητα που συμβάλλει στην ανάπτυξη της επικοινωνιακής ικανότητας και δίνει ιδιαίτερη σημασία στην ενεργητική συμμετοχή των μαθητών, οι οποίοι εμπλέκονται σε επικοινωνιακές δραστηριότητες και γεγονότα, όχι ως παθητικοί δέκτες αλλά αναπτύσσοντας πρωτοβουλίες μέσα από ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων.

Όλες αυτές οι επιπτώσεις των ραγδαίων επιστημονικών εξελίξεων στο χώρο της γλωσσολογίας, που ανέδειξαν τη σημασία της κοινωνικής διάστασης

---

² Χαραλαμπίδης Α., «Επικοινωνιακή προσέγγιση στη διδασκαλία της Ελληνικής», στο <http://abnet.agrino.org/htmls/M/M003.htm>

της γλώσσας, οδήγησαν σε αλλαγή της θεώρησης της εφαρμογής των Νέων Τεχνολογιών στη γλωσσική αγωγή. *Οι Νέες Τεχνολογίες δεν είναι ένα περιθωριακό και αξιοπερίεργο μέσο αλλά ένα προηγμένο εργαλείο με τεράστιες δυνατότητες και συνεχώς διευρυνόμενη διάδοση και επαγγελματική χρήση*³. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '80 στις ΗΠΑ και αργότερα στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες, παρατηρείται μια στροφή από τα κλειστά συστήματα διδασκαλίας και την αντίληψη του υπολογιστή ως διδάσκοντας, στον υπολογιστή ως μέσο εργασίας.

Αναπτύχθηκε ένας ιδιαίτερος προβληματισμός για τη χρησιμότητα των υπολογιστικών εργαλείων στη διδασκαλία του γραπτού λόγου (του επεξεργαστή κειμένου, των τοπικών δικτύων, του υπερκειμένου, των πολυμέσων, του διαδικτύου κ.α.), ώστε να επιτευχθεί γόνιμη και δημιουργική σύνδεση των μεταβαλλόμενων επιστημονικών αναζητήσεων στο χώρο της γλωσσοδιδασκτικής με τις ραγδαίες εξελίξεις στο χώρο της τεχνολογίας. Αναδείχθηκε η σημασία του παιδαγωγικού περιβάλλοντος υποστήριξης της γλωσσικής αγωγής σε ευρέως χρησιμοποιούμενα ηλεκτρονικά μέσα πρακτικής γραμματισμού, όπως τα προγράμματα επεξεργασίας κειμένου και το διαδίκτυο. Γι' αυτό και ο υπολογιστής δε θεωρείται πλέον ως μέσο διδασκαλίας, αλλά ως περιβάλλον που διευκολύνει την αναζήτηση και τον πειραματισμό κατά το γράψιμο, τη συνεργατική μάθηση, την αποτελεσματικότερη συνεργασία μεταξύ μαθητών και δασκάλου, την εξατομικευμένη διδασκαλία, τη δημιουργία πραγματικών περιστάσεων επικοινωνίας μέσα και έξω από το σχολείο, συμβάλλοντας έτσι στην προώθηση της κοινωνικής διάστασης της γλώσσας. Τέλος, επιτεύχθη η λειτουργική ένταξη των αντιλήψεων αυτών στα ζητούμενα των Προγραμμάτων Σπουδών με αποτέλεσμα τη μετατόπιση του κέντρου βάρους από την κατασκευή λογισμικών συμπεριφοριστικής λογικής στη διαμόρφωση Προγραμμάτων Σπουδών που εντάσσουν τις Νέες Τεχνολογίες στη διδακτική διαδικασία, αξιοποιώντας τις στο βαθμό που εξυπηρετούν τους στόχους τους.

Η λογική αυτή επιχειρήθηκε να εφαρμοστεί ως πολιτική σε αρκετά σχολεία δυτικών χωρών από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και σε αρκετά εκπαιδευ-

---

³ Κουτσογιάννης Δ. 2001

τικά συστήματα, κατά την τελευταία δεκαπενταετία. Και η αντίληψη όμως αυτή έχει πλέον ξεπεραστεί από τις επιστημονικές αναζητήσεις στο χώρο της γλωσσολογικής αντιμετώπιζοντας ως μονομερή την όλη λογική της επικοινωνιακής προσέγγισης αλλά και από την ίδια την κοινωνική πρακτική που επιβάλλει τη χρήση των νέων τεχνολογιών στη διεκπεραίωση των γλωσσικών δραστηριοτήτων. Δεν μπορεί όμως να μη ληφθεί σοβαρά υπόψη η εργασία που έχει συντελεσθεί στον τομέα της διερεύνησης των υπολογιστών ως περιβαλλόντων υποστήριξης της γλωσσικής διδασκαλίας σε κάθε μελλοντικό σχεδιασμό.

Κοινωνικός Γραμματισμός

Οι επιστημονικές αναζητήσεις στο χώρο της γλωσσολογίας και της γλωσσοδιδασκτικής προκαλούνται από τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές. Οι Νέες Τεχνολογίες έχουν συμβάλει σημαντικά σε όλους αυτούς τους προβληματισμούς με τη ραγδαία εξέλιξή τους. Η ευρεία χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών σε όλες σχεδόν τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας, λειτούργησε ως καθοριστικός παράγοντας στη διαφορετική θεώρηση και κατόπιν στη διαμόρφωση διαφορετικής αντίληψης του επικοινωνιακού τοπίου.

Η σημερινή κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα διαμόρφωσε ένα νέο περιβάλλον όπου κυριαρχούν οι χαλαρές κοινωνικές σχέσεις, η φιλελευθεροποίηση της οικονομίας, η τεχνολογική ανάπτυξη, η τυποποίηση του ελεύθερου χρόνου, ο βομβαρδισμός νέων γνώσεων και πληροφοριών. Τα χαρακτηριστικά αυτά αποτελούν προϋποθέσεις για την απόκτηση των απαραίτητων δεξιοτήτων κατανόησης και διαχείρισης κοινωνικών και εργασιακών σχέσεων, αλλά και για την κατανόηση του νέου περιβάλλοντος, στο οποίο ο σύγχρονος άνθρωπος καλείται να ζήσει.

Ο γραπτός και προφορικός λόγος που παράγεται από άτομα, που επενδύουν δραστηριότητες και διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα μέσα σ' αυτό το περιβάλλον, ενέχει και όλα τα νοήματα που παράγονται απ' αυτές. Έτσι, η κα-

τανόηση του νέου περιβάλλοντος από τον σύγχρονο άνθρωπο περνά μέσα από την κατανόηση του λόγου που παράγεται από τους συμμετέχοντες στο ίδιο.

Σ' αυτό το πλαίσιο, τα άτομα που εμπλέκονται στη διαδικασία μάθησης βρίσκονται αντιμέτωπα με μια κοινωνική κατάσταση που για την προσέγγιση και κατανόησή της απαιτούνται δεξιότητες συμβατές μ' αυτήν. Προκειμένου να είναι παραγωγικότερα στην ιδιωτική, κοινωνική και επαγγελματική τους ζωή, θα πρέπει να αποκτήσουν τα απαραίτητα εφόδια όχι μόνο για την κατανόηση του γραπτού και προφορικού λόγου αλλά και των νοημάτων τους. Θα πρέπει δηλαδή να αποκτήσουν τον απαραίτητο *γραμματισμό*. Αυτό δεν προϋποθέτει μόνο την απόκτηση ικανότητας της ανάγνωσης και κατανόησης ενός οποιοδήποτε γραπτού κειμένου, αλλά και την απόκτηση ικανότητας ερμηνείας και κριτικής αντιμετώπισης κάθε τύπου λόγου, αναπαραγωγής του και προσαρμογής του σε διαφορετικές επικοινωνιακές συνθήκες.

Ο όρος γραμματισμός είναι σχετικά νέος στο ελληνικό λεξιλόγιο⁴ και είναι ευρύτερος από την έννοια του αλφαριθμητισμού αν και την περιλαμβάνει. Η έννοια "γραμματισμός" αφορά τη δυνατότητα του ατόμου να λειτουργεί αποτελεσματικά σε διάφορα περιβάλλοντα και καταστάσεις επικοινωνίας, χρησιμοποιώντας κείμενα γραπτού και προφορικού λόγου, καθώς επίσης μη γλωσσικά κείμενα όπως εικόνες, σχεδιαγράμματα, χάρτες κλπ. (Κουτσογιάννης 2001).

Τα τελευταία χρόνια ο χαρακτήρας του κοινωνικού γραμματισμού έχει προκαλέσει έντονες συζητήσεις θέτοντας μάλιστα πολιτικά και ιδεολογικά ζητήματα για τα είδη γραμματισμού που απαιτούνται για μια κοινωνία και προσφέρονται από το εκπαιδευτικό σύστημα μιας χώρας.

Λίγο ως πολύ η ανάπτυξη του γραμματισμού σε κάποιο βαθμό, τελείται με φυσικό τρόπο μέσα στο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον όπου τα άτομα μαθαίνουν τη μητρική γλώσσα και επικοινωνούν με διαφορετικά πρόσωπα σε διαφορετικές καταστάσεις μέσα από διάφορα είδη λόγου και τύπους κειμένων. Θεωρείται, όμως, απαραίτητη και κάποιου τύπου συστηματική εκπαί-

---

⁴ Πρόκειται για μετάφραση του αγγλικού όρου literacy, που έχει επίσης αποδοθεί στην ελληνική γλώσσα και ως εγγραμματοσύνη.

δευση. Η ανάγκη αυτού του τύπου της εκπαίδευσης γίνεται επιτακτικότερη με την εμφάνιση ποικιλόμορφων κειμένων στο πλαίσιο της λειτουργίας των θεσμών μιας κοινωνίας και των ισχυρών πιέσεων και απαιτήσεων στην αγορά εργασίας. Αυτός είναι και ο βασικός σκοπός του σχολείου που καλείται να βοηθήσει τους νέους να αναπτύξουν το επίπεδο και τα είδη γραμματισμού⁵ που απαιτεί η κοινωνία για το παρόν και το μέλλον. Καλείται λοιπόν το σχολείο, να αναπτύξει τον *κοινωνικό γραμματισμό*.

Είναι κοινή η διαπίστωση ότι οι αλλαγές αυτές που πραγματοποιούνται τα τελευταία χρόνια συνιστούν τα χαρακτηριστικά μιας νέας εποχής και ότι ένα από τα βασικά στοιχεία της είναι η ευρύτετη χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) ως μέσων πρακτικής γραμματισμού σε κάθε τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Στο πλαίσιο αυτών των προβληματισμών για τον κοινωνικό γραμματισμό διαφοροποιήθηκε παράλληλα και η οπτική με την οποία αντιμετωπίζεται η σχέση των Νέων Τεχνολογιών και της γλωσσικής εκπαίδευσης. Ο υπολογιστής δε θεωρείται απλά ένα περιβάλλον εργασίας το οποίο μπορεί να συμβάλει στην υλοποίηση των γλωσσοδιδακτικών επιδιώξεων αλλά ένα μέσο που μπορεί να συμβάλει σημαντικά στη μεταβολή του επικοινωνιακού τοπίου. Η ανάγνωση από την οθόνη και όχι από το βιβλίο αναδεικνύει και μια νέα πραγματικότητα για τη γλώσσα. Τα ηλεκτρονικά κείμενα αποτελούν πολυτροπικές κατασκευές⁶ που για τη διαμόρφωση του νοήματος χρησιμοποιούν συνδυασμό τρόπων (οπτικό, μουσικό κ.α.). Παράλληλα, ανατρέπεται η κειμενική ενότητα με τη λογική του υπερκειμένου (hypertext) και των πολυμέσων. Τα πολυμέσα σήμερα παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη γλωσσική εκπαίδευση συνιστώντας κει-

---

⁵ Βλ. σχετικά Β. Μητσικοπούλου, «Γραμματισμός», στο Α. Φ. Χριστίδης και Μ. Θεοδωροπούλου (επιμ) *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, σ. 209-213 όπου αναφέρονται και αναλύονται τα διάφορα είδη του γραμματισμού: σχολικός, λειτουργικός-κριτικός, κοινωνικός.

⁶ Πολυτροπικό είναι το κείμενο εκείνο που χρησιμοποιεί συνδυασμό σημειωτικών τρόπων για τη μετάδοση μηνυμάτων. (Για μια εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας βλ. το σχετικό κείμενο της Ε. Χοντολίδου, Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας, *Γλωσσικός Υπολογιστής* 1999, 1: 115-117).

μενικό είδος που θα πρέπει να ασκηθεί ο μαθητής και όχι απλώς μέσο υποστήριξης της γλωσσικής αγωγής.

Υπάρχει όμως κι ένα παράδοξο. Το τέλος της μονοκρατορίας του γραπτού λόγου με την ευρεία διάδοση των υπολογιστών ως μέσων πρακτικής γραμματισμού από τη μία μεριά, και η ευρύτατη χρήση του από την άλλη (π.χ. ευρύτητα χρήσης γραπτής σύγχρονης και ασύγχρονης επικοινωνίας στο διαδίκτυο). Από το παράδοξο αυτό διαφαίνονται οι συνέπειες που προκαλούνται από την πληροφορική επανάσταση στη γλώσσα και κατ' επέκταση στους στόχους, τα περιεχόμενα και τα μέσα της γλωσσικής εκπαίδευσης. Είναι προφανές στην προκειμένη περίπτωση ότι για τον οποιοδήποτε σχεδιασμό γλωσσικής εκπαιδευτικής πολιτικής δεν μπορεί παρά να λαμβάνεται υπόψη η επίδραση των Νέων Τεχνολογιών και να ενσωματώνεται αυτή η νέα πραγματικότητα στους στόχους και τα περιεχόμενά της εκπαίδευσης. Επιτυγχάνεται έτσι η αξιοποίηση των παιδαγωγικών δυνατοτήτων των νέων τεχνολογιών και ενσωματώνεται παράλληλα η κατάκτηση νέων μορφών γραμματισμού που απαιτούνται για την εργασία σ' αυτά τα περιβάλλοντα.

Σύμφωνα με τον παραπάνω προβληματισμό και τις ερευνητικές αναζητήσεις αναδεικνύεται η ανάγκη καλλιέργειας του *τεχνολογικού γραμματισμού*⁷ που δεν μπορεί να αγνοηθεί από το σχολείο. Έτσι, μέσω της εμπάτισης των μαθητών/τριών σε κειμενικές πρακτικές που θα ενσωματώνουν λειτουργικά τις Νέες Τεχνολογίες (NT), μέσω της καλλιέργειας νέων γλωσσικών δεξιοτήτων και με την απαραίτητη θεωρητική υποστήριξη, θα είναι δυνατόν να προετοιμαστούν καλύτερα για το νέο κόσμο που τους περιβάλλει και στον οποίο θα κληθούν ως πολίτες να λειτουργήσουν. Με αυτή τη λογική ο τεχνολογικός γραμματισμός θεωρείται αναπόσπαστη ενότητα του γραμματισμού και προέκταση του κοινωνικού γραμματισμού που πρέπει να παρέχεται από το σχολείο (Δ. Κουτσογιάννης 2002).

Τέλος, στην όλη έρευνα του θεωρητικού χώρου της εκπαίδευσης για το γραμματισμό, αναπτύχθηκαν και άλλα μικρότερα επιστημονικά ρεύματα, οι

---

⁷ Ο όρος συναντάται και ως «ψηφιακός γραμματισμός» ή «τεχνολογικός γραμματισμός»

μελέτες των οποίων διαφοροποιούνται στη βάση διαφορετικών κατευθύνσεων μέσα από τις οποίες προσεγγίζεται αυτός.

Ένα απ' αυτά έχει να κάνει με τις δεξιότητες που χρειάζεται να αναπτύξουν τα άτομα, προκειμένου να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις της σημερινής αγοράς εργασίας και είναι γνωστό ως «λειτουργικός γραμματισμός». Σύμφωνα με τον λειτουργικό γραμματισμό, σκοπός της εκπαίδευσης είναι η επίτευξη κοινωνικών στόχων και η παροχή πρόσβασης σε συγκεκριμένα είδη γραμματισμού. Ένα άλλο, γνωστό ως «κριτικός γραμματισμός», δεν αρκείται μόνο στην ανάπτυξη του λειτουργικού γραμματισμού και τη λειτουργική χρήση των κυρίαρχων μορφών γραμματισμού, όπως οι Νέες Τεχνολογίες, αλλά προχωρεί πιο πέρα και επιχειρεί να προσθέσει την κριτική διάσταση στοχεύοντας στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης απέναντι σ' αυτές. Και σ' αυτή τη συγκεκριμένη περίπτωση δίνεται έμφαση στην επίτευξη κοινωνικών στόχων, οι οποίοι όμως υπόκεινται σε κριτική ανάλυση ως μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας και δεν αντιμετωπίζονται ως δεδομένοι. Παράλληλα, επισημαίνοντας την ιδεολογική πλευρά των πρακτικών γραμματισμού, αμφισβητούνται και απομυθοποιούνται οι υπολογιστές ως ουδέτερα τεχνολογικά μέσα πρακτικής γραμματισμού και επιχειρείται η σύνδεσή τους με τη οικονομική και κοινωνική κατάσταση η οποία τα δημιουργεί.

Ένα βήμα πιο πέρα από την έννοια του γραμματισμού εμφανίζεται η έννοια των *πολυγραμματισμών*⁸. Με τον όρο αυτό επιχειρείται η περιγραφή δύο επιχειρημάτων που συσχετίζονται με την νέα πολιτισμική και κοινωνική πραγματικότητα. Το πρώτο αφορά τη σημασία της πολυμορφίας σε γλωσσικό και πολιτισμικό επίπεδο και το δεύτερο την επίδραση των νέων τεχνολογιών. Γίνεται αναφορά σε παραγωγή νοήματος μέσα από κείμενα πολυμεσικά που συν-

---

⁸ Ο όρος πολυγραμματισμός είναι πολύ πρόσφατος στη βιβλιογραφία και γενικά στην προβληματική του όλου θέματος. Χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το Σεπτέμβριο του 1994 από μια ομάδα επιστημόνων που συναντήθηκαν στην Αυστραλία, για να μιλήσουν για το μέλλον του γραμματισμού. Η ομάδα αυτή ονομάστηκε New London Group και το 1996 δημοσίευσε το πρώτο κείμενό της. Βλ Σ. Χατζησαββίδη, Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στο πλαίσιο των πολυγραμματισμών, σ.3

δυάζουν σχήματα γλωσσικά, οπτικά και ηχητικά και δημιουργούνται σε κοινωνικά περιβάλλοντα ανομοιογενή γλωσσικά και πολιτισμικά.

Η παιδαγωγική των πολυγραμματισμών επιχειρεί να συμπληρώσει και όχι να αναιρέσει ή να ασκήσει κριτική στις ήδη υπάρχουσες πρακτικές διδασκαλίες γραμματισμού. Σημαντικό στοιχείο προσθήκης ή βελτίωσης είναι η ανάπτυξη μιας παιδαγωγικά χρήσιμης μεταγλώσσας⁹ για το νόημα ως σχέδιο. Οι παραδοσιακοί όροι «γράψιμο» ή «παραγωγή λόγου» αντικαθίστανται από μια σύνθετη διαδικασία που προϋποθέτει αναζήτηση πηγών, συνδυασμό και δημιουργική σύνθεση. Η έννοια του Σχεδίου οριοθετείται μέσα από τρία διαδοχικά στάδια: το σχεδιασμένο, δηλαδή το φάσμα των διαθέσιμων πόρων κατασκευής νοήματος, το σχεδιασμό, δηλαδή το δημιουργικό μετασχηματισμό των διαθέσιμων πηγών, ώστε να ανταποκρίνονται σε κάποιο επικοινωνιακό γεγονός, και τέλος το ανασχεδιασμένο, δηλαδή την τελική έκβαση της όλης διαδικασίας, κύριο χαρακτηριστικό της οποίας είναι η ανακατασκευή του αρχικού νοήματος με τρόπο διακειμενικό¹⁰.

Αναμφισβήτητη προϋπόθεση για την επιτυχή έκβαση των προαναφερθέντων είναι η ικανότητα στη γλώσσα, που ουσιαστικά συνίσταται από τρία διαφορετικά στοιχεία: α) την ευχέρεια στην επικοινωνία β) την απόκτηση ιδιαίτερων γλωσσικών δεξιοτήτων και γ) την ακαδημαϊκή χρήση. Η ακαδημαϊκή γλωσσική ικανότητα περιλαμβάνει τη γνώση του λιγότερο συνηθισμένου λεξιλογίου, καθώς επίσης και τη δυνατότητα να ερμηνευτούν και να παραχθούν γραπτά κείμενα αυξημένης δυσκολίας¹¹. Οι μαθητές λοιπόν θα πρέπει να διδαχθούν τη γλώσσα όχι ως ένα στατικό προϊόν δομημένο από συγκεκριμένους γραμματικοσυντακτικούς κανόνες, αλλά ως ένα δυναμικό σημειωτικό σύστημα

---

⁹ Ο όρος «μεταγλώσσα» αναφέρεται στη γλώσσα, φυσική ή τυπική, που χρησιμοποιείται, για να μιλάμε για τη γλώσσα. Περισσότερα για τον όρο «μεταγλώσσα», την ομαδοποίηση διαφόρων ορισμών και τις μεταγλωσσικές ικανότητες βλ. το σχετικό κείμενο του Αθανάσιου Αϊδίνη, «Ανάπτυξη μεταγλωσσικών ικανοτήτων και κατάκτηση εγγραμματοσύνης», *Φιλολογος*, τ. 111, σελ. 93-110.

¹⁰ Βλ. Μ. Kalantzis – Β. Cope, Πολυγραμματισμοί, σ. 214-216

¹¹ Βλ. Β. Κουρτη-Καζούλλη – J. Cummins, «Ενίσχυση των γλωσσικών ικανοτήτων και ταυτοτήτων των μαθητών μέσω των νέων τεχνολογιών», στο Μ. Παπαρούση και Ρ. Τσοκαλίδου (Επιμ), *Θέματα ταυτότητας στην ελληνική διασπορά: γλώσσα και λογοτεχνία*, σ.100

που δύνανται να ελίσσεται και να προσαρμόζεται στις ποικίλες επικοινωνιακές περιστάσεις¹².

---

¹²Βλ. Σ. Χατζησαββίδη, *Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στο πλαίσιο των πολυγραμματισμών*, σ.2-3

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- CYNTHIA L. SELFE (2001), *Global Literacy Practices Cultural Perspectives on the World Wide Web*, στο Πληροφορική-επικοινωνιακή τεχνολογία και γλωσσική αγωγή: η διεθνής εμπειρία, Θεσσαλονίκη. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- DELANY, PAUL & LANDOW, GEORGE (1994), *Hypermedia and Literary Studie*, London, The MIT Press.
- DOUGLAS H. BROWN, *Teaching by Principles*, San Francisco State University.
<http://abnet.agrino.org/htmls/M/M003.htm>.
- KALANTZIS, M.– COPE, B. (2001), Πολυγραμματισμοί, *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη
- RONG-CHANG LI & ROBERT S. HART, *Wat can the World Wide Web OfferESL Teachers?*, *Methodology in Language Teaching*, Cambridge, University press.
- WRAY, DAVIDMEDWELL, JANE, (1994), «Η χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή για την ανάπτυξη της γλώσσας και του γραμματισμού», *Γλώσσα* (1994) , τχ. 33.
- ΑΪΔΙΝΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, (2003), *Ανάπτυξη μεταγλωσσικών ικανοτήτων και κατάκτηση εγγραμματοσύνης*, Περιοδικό Φιλολόγος, αρ. τχ. 111.
- ΓΙΑΚΟΥΜΑΤΟΥ Τ., (2002) «Δίκτυα και οθόνες – Βήματα προς μια νέα σχέση με τον γραπτό λόγο», *Φιλολόγος*, αρ. τχ. 107.
- ΔΕΝΔΡΙΝΟΥ, ΒΑΣΙΛΙΚΗ, (1999), «Γλωσσικός υπολογισμός» *στη σχολική εκπαίδευση*, *Γλωσσικός Υπολογιστής* (1999) , τχ.1.
- ΚΟΥΡΤΗ ΚΑΖΟΥΛΛΗ Β., J. CUMMINS, (2005), «Ενίσχυση των γλωσσικών ικανοτήτων και ταυτοτήτων των μαθητών μέσω των νέων τεχνολογιών», στο Μ. ΠΑΠΑΡΟΥΣΗ ΚΑΙ Ρ. ΤΣΟΚΑΛΙΔΟΥ (Επιμ), *Θέματα ταυτότητας στην ελληνική διασπορά: γλώσσα και λογοτεχνία*, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΗΣ, Δ. (2001), «Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές και γλωσσική διδασκαλία» στο *Πληροφορική-επικοινωνιακή τεχνολογία και γλωσσική αγωγή: η διεθνής εμπειρία*, Θεσσαλονίκη, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΗΣ, Δ. (2002), «Ελληνική γλώσσα και πληροφορική τεχνολογία: πρόταση για διαμόρφωση εκπαιδευτικής πολιτικής», *Παιδαγωγική Επιθεώρηση* 34, Ατραπός.
- ΜΗΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, Β. (2001), «Γραμματισμός», στο Α.Φ. Χριστίδης και Μ. Θεοδοροπούλου (επιμ), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη.
- ΜΙΚΡΟΠΟΥΛΟΣ, (2000) από <http://www.netschoolbook.gr/epimorfosi/soft-categories.html>
- ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, Σ., ΓΙΑΚΟΥΜΑΤΟΥ, Τ., (2001) *Διαδίκτυο και Διδασκαλία*, Αθήνα, Κέδρος.
- ΡΑΠΤΗΣ, Α. – ΡΑΠΤΗ, Α. (2001), *Μάθηση και διδασκαλία στην εποχή της πληροφορίας*, *Ολική προσέγγιση*, τόμος Α΄, Αθήνα.

ΣΓΟΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Κ., ΚΟΥΤΟΥΜΑΝΟΣ, Α., «*Η Επικοινωνία Μέσω Υπολογιστή για την Υποστήριξη των Κοινοτήτων Μάθησης*» στο <http://www.netschoolbook.gr/energet.html>

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ Α., «Επικοινωνιακή προσέγγιση στη διδασκαλία της Ελληνικής»,

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ, Α. ΚΑΙ ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΙΔΗΣ, Σ. (1997), *Η διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας: Θεωρία και πρακτική εφαρμογή*, Θεσσαλονίκη, Κώδικας.

ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΙΔΗ, Σ Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στο πλαίσιο των πολυγραμματισμών,

ΧΟΝΤΟΛΙΔΟΥ, Ε.(1999). «*Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας*», *Γλωσσικός υπολογιστής*, τ. 1, τχ.1, Θεσσαλονίκη, Κέντρο Ελληνικής γλώσσας.